

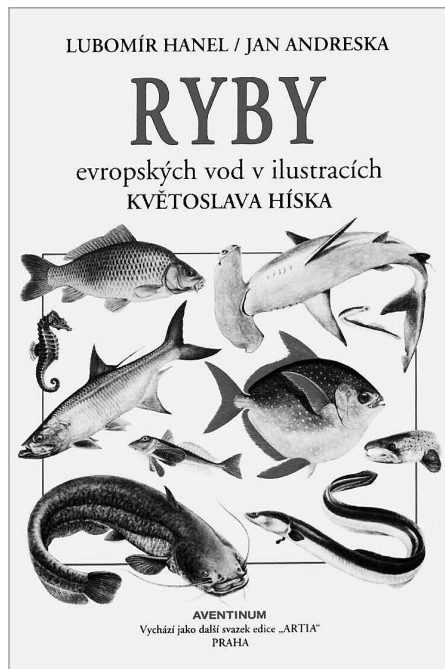
Lubomír Hanel a Jan Andreska: Ryby evropských vod v ilustracích Květoslava Híska. Víc než obrazový atlas

Pražské nakladatelství Artia, součást stejnojmenného podniku zahraničního obchodu, si vysloužilo v 70. a 80. letech 20. stol. uznání mimo jiné za barevné knihy o přírodě přeložené do cizích jazyků a vyvážené do zahraničí. Čas od času, zejména v případech, že vydavatelství nevyčerpalo příděl tiskařského papíru, se na trhu objevily i jejich české mutace. Přitom nešlo jen o ilustrace předních československých výtvarníků nebo snímků uznávaných fotografů: na nesporné kvalitě encyklopedií a průvodců přírody se nemalou měrou podíleli autoři původních textů. Dnes je těžko uvěřitelné, že cizojazyčné publikace, vydávané obvykle ve spolupráci se zahraničním partnerem, vycházely opakovaně v nákladu 80–100 tisíc výtisků, přičemž jejich verze v naší mateřštině se k čtenářům dostávaly v počtu 10–30 tisíc exemplářů.

Na dlouholetou tradici Artie úspěšně navazuje pražské nakladatelství Aventinum, původně zaměřené na vydávání publikací z lékařských oborů. V edici Artia představuje především evropskou faunu a flóru v podání známých autorů vědeckých ilustrací a respektovaných přírodovědců. Posledním příspěvkem Aventina k poznání přírody našeho kontinentu se stal obsáhlý atlas evropských ryb.

Tvůrce obrazových tabulí Květoslav Hísek, ověněný řadou medailí ze soutěžních výstav a knižních veletrhů, právem patří mezi nejznámější české vědecké ilustrátory. Přestože vyniká mimořádným smyslem pro detail, dokáže čtenáři názorně přiblížit hlavní znaky zobrazeného organismu. Hískovo dílo je výmluvným důkazem, že přes nevidaný kvalitativní rozvoj vědecké fotografie a počítačových úprav digitálních snímků mají kresby v přírodovědné literatuře nadále nezastupitelné místo. Role zasvěcených průvodců světem evropských ryb se ujali zoologové a zkušení popularizátoři dobře známí i čtenářům Živy Lubomír Hanel a Jan Andreska.

Protože vymezení evropského kontinentu i na souši zůstává nejednoznačné, napadne vás legitimní otázka, co autoři pokládají za evropské vody, jak hlásá titul

publikace. Evropským mořským prostředím chápou nejen vnitřní a okrajová moře Atlantského oceánu, ale také okrajová moře Severního ledového oceánu. Pro úplnost dodejme, že do Evropy zahrnují i bezdotoké Kaspické moře. Jako obyvatelé vnitrozemského státu si rozsah moře občas neuvědomujeme – vždyť kupř. mořské oblasti spravované Spojeným královstvím zabírají větší plochu než jeho souš.

Stručná, ale výstižná charakteristika přírodních podmínek Evropy přechází v úvodní části knihy do popisu vodstva našeho kontinentu a k němu přílehlých výše zmiňovaných moří, doprovázeného barevnými fotografiemi modelových lokalit. Následuje kapitola věnovaná charakteristice skupin rybovitých obratlovců, tedy sliznatek, mihulí, paryb a tzv. ryb, které současná zoologie dělí na třídy paprskoploutvých (*Actinopterygii*) a nozdratých neboli násadcoploutvých (*Sarcopterygii*). Zvláštní pozornost věnují autoři morfologickým, fyziologickým a behaviorálním přizpůsobením (adaptacím) rybovitých živočichů vodnímu prostředí. V pasáži zaměřené na výskyt a druhové složení evropské ichtyofauny oceňují text o nepůvodních druzích, invazní nevyjímaje. Vždyť jen soupis nepůvodních druhů rybí fauny evropského kontinentu, u nichž se předpokládá alespoň pomístní trvalý výskyt ve volných vodách, zabírá plně dvě tiskové strany. Nemohu si nepřihřát „ochranářskou polívčičku“ a neupozornit na aktuální soupis jak vymizelých, tedy vyhynulých a vyhubených, tak endemických druhů rybovitých živočichů Evropy.

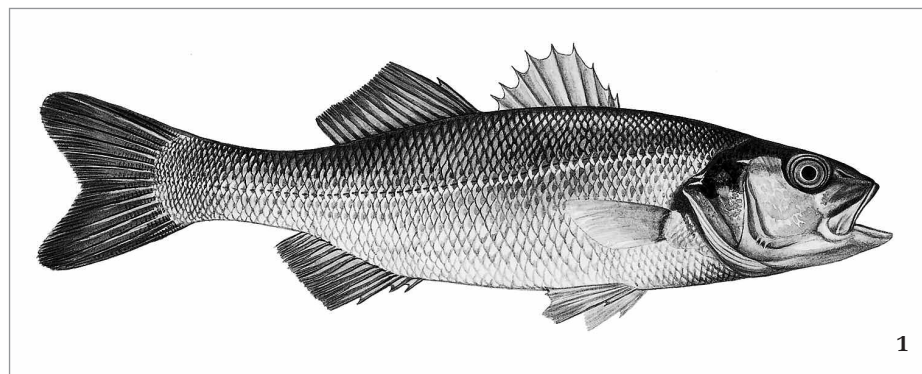
bením (adaptacím) rybovitých živočichů vodnímu prostředí. V pasáži zaměřené na výskyt a druhové složení evropské ichtyofauny oceňují text o nepůvodních druzích, invazní nevyjímaje. Vždyť jen soupis nepůvodních druhů rybí fauny evropského kontinentu, u nichž se předpokládá alespoň pomístní trvalý výskyt ve volných vodách, zabírá plně dvě tiskové strany. Nemohu si nepřihřát „ochranářskou polívčičku“ a neupozornit na aktuální soupis jak vymizelých, tedy vyhynulých a vyhubených, tak endemických druhů rybovitých živočichů Evropy.

Poněkud fádňí název Nástin historie evropského rybaření ve skutečnosti poutavě líčí historii mořského i sladkovodního rybolovu. Při svém historickém exkurzu autoři zabrousí i do zlatého věku rybníkářství v Českém království. Odtud je jen krůček k realistickému hodnocení významu ryb pro člověka. Oba odborníci se v něm zabývají sportovním i průmyslovým rybolovem a akvakulturami. Ostatně právě hospodářský chov ryb a dalších vodních, zejména mořských organismů vyrovnává stále více se rozvírající nůžky mezi poptávkou po rybím mase a i nadále klesajícím výlovem světového oceánu. V současnosti akvakultura pokrývá již polovinu globální spotřeby ryb, zatímco ještě před 15 lety to byla méně než pětina.

Jako náročný gurmán jsem vysloveně uvítal stať věnovanou významu ryb v gastronomii. Neveze se na současné vlně zájmu veřejnosti o vaření, ale autoři servírují čtenářům málo známé informace, co se děje, než se ryby dostanou na náš stůl a jaký význam v jídelníčku mají, nebo spíše by měly mít. Od lososích filetů zamíříme v dalších řádcích k rybám, které jsou jedovaté či lidem jinak nebezpečné. Závěrečný oddíl obecných pasáží recenzované publikace tvoří hutné odstavce týkající se ohrožení a ochrany ryb.

Obrazová část zahrnuje více než 300 druhů rybovitých obratlovců vyskytujících se v evropském sladkovodním a mořském prostředí. U každého z nich je popsán jejich fenotyp a uvedeny základní údaje o rozšíření, početnosti, bionomii a významu pro člověka. Popis doplňuje mapa výskytu příslušného druhu. Přehled řádů a čeledí ichtyofauny Evropy a okolních moří je založen na soudobých taxonomických poznatcích. Uživatel jistě uvítá terminologický slovníček, slovník jmen rybovitých obratlovců v češtině, latině, angličtině, němčině, francouzštině a španělštině, který využijí nejen milovníci darů moře, a soupis hlavního použité literatury. Pečlivý rejstřík českých a vědeckých (latinských) názvů prozrazuje, že autoři popisují nebo alespoň zmiňují přes 600 druhů sliznatek, mihulí, paryb a obratlovců dříve řazených do třídy ryb. Oceňuji, že rozumným způsobem používá české názvy rybích taxonů; ostatně L. Hanel je spolu s Jindřichem Novákem autorem šestisvazkového přehledu českých jmen ryb a rybovitých obratlovců vydaného pražským Národním muzeem (2000–09).

Připomínky k textu nevyplývají ani tak z jeho nedostatků jako spíše z profesionální deformace recenzenta. Správný název anglického hrabství je Lincolnshire. Kompetice (konkurence) s původními druhy je pouze jedním ze 6 způsobů, kterými

- 1 Mořčák evropský (*Dicentrarchus labrax*). Ukázka ilustrace K. Híska z knihy Ryby evropských vod
- 2 V současnosti jsou ve světě chráněna jen 3 % celkové rozlohy jezer. Skadarské jezero na hranicích Albánie a Černé Hory je, i když jeho vodní hladina kolísá, největší na Balkánském poloostrově. Obývá ho 34 původních druhů ryb (a 13 introdukovaných), z toho 7 endemických, např. hrouzek skadarský (*Gobio skadorensis*) nebo hlaváč černohorský (*Pomatoschistus montenegrensis*).
- 3 Nejrozsáhlejší a nejlépe zachovaná říční delta našeho kontinentu, rumunská část ústí Dunaje, je právem považována za jeden z nejvýznamnějších mokřadů na světě. Osídluje ji 65 druhů ryb.
- 4 Ryby představují pro četné živočichy významný zdroj potravy. Mezi nejznámější rybožravé ptáky žijící i v Evropě patří pelikán bílý (*Pelecanus onocrotalus*), rybáři vnímaný jako konfliktní druh. Snímky J. Plesníka

invazní nepůvodní organismy ohrožují jiné druhy, biotopy a přírodní procesy (viz str. 63). Úřední název západoevropské země je Nizozemsko (str. 93 a 96).

Zmínka o pustošivém dopadu hlubokomořského rybolovu na mořské prostředí je zde více než na místě. Soudobá technika rybožravých flotilám umožňuje bez obtíží zaměřit a lovit ryby i v dříve nedostupných oblastech, jako jsou podmořské hory a hlubokomořské příkopy. Nepřekvapí proto, že 40 % lovišť, jimiž projíždějí lodě se sítěmi vlečenými po mořském dně, se dnes na -chází v hloubce větší než 200 m. Při tomto způsobu rybolovu lodě táhnou po mořském dně sítě zatížené kovovými řetězy a betonovými deskami, a to až do hloubky 2 km. Rok co rok tak člověk ovlivní 15 milionů km² mořského dna, tedy plochu 1,5× větší, než je rozloha celé Evropy. Celková plocha mořského dna zaujímá přitom 362 milionů km². Protože dno světového oceánu tvoří z větší části měkký materiál, má obdobný rybolov naprosto zničující účinky: po lovu sítěmi připomíná dětské pískoviště, po němž se opakovaně a bez nejmenších ohledů přehnal těžká vojenská technika.

Zvířené bahno nad dnem je dobře viditelné na snímcích pořízených družicemi při obletu kolem Země. I když popsán způsob rybolovu se zatím týká malého počtu rybožravých lodí a států, na rozdíl od jiných metod rybolovu provozovaných v mezinárodních vodách není výrazněji regulován, ačkoli to úmluvy kontrolující rybolov v různých částech světového oceánu umožňují. Jen rybožravé lodě plující pod vlajkami členských států Evropské unie ulovily v období 2002–11 v celé polovině případů více hlubinných ryb, než jim povolovaly politicky schválené a kompromisně sjednané kvóty. Mezi hlavními činiteli (hnacími silami) ovlivňujícími početnost mořských ryb postrádám probíhající a očekávané změny podnebí, ať už je vyvolává cokoli. Řada studií, naposledy týmu Kennetha Shermana (Environmental Development 2013, 7: 46–58) potvrzuje, že změny teploty mořské hladiny prostřednictvím vlivu na plankton působí zároveň na početnost obchodně významných druhů ryb. Příznám se, že ze sousloví „těžba ryb“ jsem poněkud rozpačitý (str. 105). IUCN se již v r. 2008 vrátila ke svému původnímu názvu Mezinárodní unie ochrany přírody (str. 106).

Alespoň stručnou zmínku by si určitě zasloužila také Společná rybožravá politika (Common Fisheries Policy – CFP) Evropské unie. I přes opakovanou snahu, aby klíčová strategie rybolovu provozovaného členskými státy EU byla založena na nejvyšším udržitelném výtěžku (Maximum Sustainable Yield – MSY), se především u komerčně

zajímavých druhů, jako jsou tuňáci, rok co rok opakuje stejný scénář. Vědci navrhli na základě soudobých poznatků pro cílové druhy kvóty odlovu. Evropská komise je pod tlakem vlád i profesních organizací navýší a členské státy takto upravené limity záměrně překročí. Není žádným tajemstvím, že jedním z důvodů, proč Island přerušil vyjednávání o vstupu do EU, byla neochota této rybožravé velmoci přijmout kvóty pro své rybáře. CFP má ale dopady i mimo evropské vody. Judith Bradsharová (Science 2004, 306: 1 180 – 1 183) prokázala, že v době, kdy do Guinejského zálivu u západoafrických břehů vplují velké rybožravé lodě, v podstatě plovoucí konzervárny pod vlajkou Španělska a dalších členských států EU, v okolních zemích dominováním prudce stoupne spotřeba masa volně žijících živočichů včetně lidoopů (označovaného anglickým termínem bushmeat). Místní drobní rybáři totiž mohou jen v omezené míře konkurovat dobře vybaveným evropským kolegům. Navíc rybáři z EU těží z rozsáhlých dotací z unijního rozpočtu i vlád jednotlivých členských zemí, a to jak na vlastní lovy, tak na vývoz rybích produktů do zahraničí.

I když jen 7 % světového úlovku volně žijících ryb mohlo v r. 2012 obdržet certifikát mezinárodní nevládní organizace Rada pro spravování moří (Marine Stewardship Council – MSC) potvrzující, že na trhu nabízené ryby byly získány udržitelným odlovem a šetrně k prostředí, určitě by stálo za to připomenout, že si zákazníci mohou mořské živočichy označené modrým logem MSC zakoupit i v České republice. Jsem si ale vědom, že některé firmy uvedený punc neměly dostat, jak o tom svědčí oprávněná kritika Jennifer Jacquetové a jejích kolegů (Nature 2010, 467: 28–29 a Biological Conservation 2013, 161: 10–17).

Po všech stránkách zdařilá publikace zaručuje, že se do ní s chutí začtou milovníci přírody, sportovní rybáři, akvaristé, historici, vodohospodáři i další, které zajímá život rybožravých obratlovců na našem kontinentě.

Nakladatelství Aventinum, Praha 2013, 352 str. Doporučená cena 599 Kč